

**A CULTURE OF MIDDLE BRONZE AGE ON THE TERRITORY OF ROMANIA:
WIETTENBERG**

Ioana-Iulia Olaru
Senior Lecturer, PhD., G. Enescu University of Iași

Abstract: The present study has in view an ancient period from the History of Art on the territory of Romania, that is the Middle Bronze Age. In this period which itself comes with changes, among which the most important is the spreading of the solar cult, a fact also reflected in art (in the general context of the entire Bronze Age – which brought social progress, but also an artistic one, if we were to mention a ceramics which tries to reproduce pots from metal), the culture Wietenberg is one of the important cultures of the moment, which comes with special achievements, regarding both the settlements and the ceramics. An enumeration could comprise: settlements disposed in a circle around one, as a fortress, which implies social differences, and one of the found houses has even preserved decorations in the soft clay; the ceramics brings rich, baroque forms and a diverse decor regarding the motifs and the obtaining technique, disposed in registers, with a radial succession (connected to the solar symbolism).

Keywords: tumulus, Furchenstich, flute, triskelion, tetraskelion

Alcătuită din Epoca bronzului și Epoca fierului, Epoca metalelor este perioada în care apar primele semne ale unei revoluții statale-urbane, iar uneltele din piatră sunt înlocuite cu cele din metal (proces început încă de la sfârșitul Eneoliticului). Încă înainte de Epoca mijlocie a bronzului, spațiul carpato-dunărean a devenit unul dintre centrele metalurgice importante ale Europei.

Întreaga Epocă a bronzului¹ este o perioadă de progres în dezvoltarea societății. Populația crește, se întăresc comunitățile tribale și coeziunea dintre acestea. În ciuda migrațiilor, această nouă epocă (a bronzului) a fost, se pare, destul de calmă, ceea ce a avut ca rezultat o societate agrară în continuare, dar în care activitățile anterioare sunt îmbogățite și diversificate. Economia este stabilă și echilibrată, bazată pe agricultură – tot mai extinsă datorită folosirii plugului –, dar și pe păstorit – tot mai dezvoltat. Iau naștere tagme de meșteșugari. Are loc acum procesul de indoeuropeanizare, de interes fiind cristalizarea populațiilor proto-tracice, dar, din păcate, tracii din nordul Dunării vor fi semnalati abia în Epoca fierului, prin sec. al VI-lea î.Hr. Productivitatea muncii sporește prin dezvoltarea metalurgiei bronzului, care dă naștere unor unelte tot mai perfecționate.

Transformările economice și sociale se vor reflecta și pe planul construcțiilor, ca și pe plan artistic în general. De exemplu, datorită întrebuințării uneltelor din metal, chiar numărul construcțiilor sporește, formele fiind tot mai diversificate; iar schimbarea petrecută la nivel social, prin apariția unei societăți patriarhale și ierarhizate pe structuri de putere și de prestigiu, dă naștere tumulului colectiv sau individual, al căpeteniei, ca monument funerar. După cum se va vedea și în toate domeniile artei, se răspândesc cultul focului și cel solar, principii active de transformare a lumii, mișcarea Soarelui pe cer fiind sugerată atât de

¹ Cele mai înalte datări: 3 500, dar pentru teritoriul României: 2 500/2 000/1 800 – 1 200/1 150/1 000/850/700 î.Hr. Cf. Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989, p.140; Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p.24-25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971, p.30; R. F., în Radu Florescu, Hadrian Daicovicu, Lucian Roșu (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p.69, s.v. *bronzului, epoca*; Ion Miclea, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978, p.24; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.273

sanctuare – orientate spre răsărit –, cât și ca motiv decorativ (static: cercuri, cercuri cu raze, roți, ori dinamic: spirale, vârtejuri spiralice, cruce încârligată) sau în formele carelor (solare) – dovadă fiind modelele miniaturale din lut. Și aceasta deoarece neoliticul cult al fertilității și fecundității își pierde tot mai mult importanța, fiind tot mai adesea însoțit de adorarea forțelor naturii, în mod deosebit a Soarelui. Noile concepte uraniene înlocuiesc așadar vechile concepte htoniene, astfel încât și numărul figurinelor feminine anterioare, ale Zeiței-Mame, se va diminua treptat. Asocierea mitului solar cu arme și podoabe prețioase conduce la presupunerea apariției unui mit eroic derivat din acesta, constituindu-se astfel o mitologie complexă, ce marchează începuturile diferențierii sociale. Dar mai ales se răspândește tot mai mult, încă de la începutul Epocii metalelor, ritul funerar al incinerării (pe lângă inhumarea specifică Neoliticului) – o formă spirituală evoluată. Dar explicația acestui fenomen nu o cunoaștem. Oricum, incinerarea este dovada credinței în nemurirea sufletului, care se poate reîncarna.

În ceea ce privește așezările, din păcate, pe teritoriul României nu au fost explorate integral așezări aparținând Epocii bronzului (precum nici ale Hallstattului), astfel încât nu le cunoaștem planurile. Este semnalată totuși prezența unor așezări – centre ale puterii tribale – cu sistem de fortificații perfecționat (cu șanțuri, valuri de pământ, palisade puternice, drumuri de strajă) sau amplasate pe poziții dominante: în Bronzul timpuriu – Glina, de la Odaia Turcului (jud. Dâmbovița); în Bronzul mijlociu – stațiunile Sărata-Monteoru (chiar fortificație din piatră aici), Costișa (jud. Neamț), Derșida (jud. Sălaj); în Bronzul târziu – adevărate cetăți cu val de pământ (cercetate mai bine sunt cele din Transilvania, dar și extracarpatic – așezarea de la Popești (jud. Giurgiu), întărită cu un val din pământ ars și cărămizi². Oricum, construcțiile cunosc acum o dezvoltare în sensul diversificării și al complexității³. Ritualul funerar probabil era destul de complicat, dovadă fiind construcții impunătoare din lespezi din piatră (Cândești, cultura Monteoru), mărturii ale existenței unor cavouri și unor mici monumente funerare.

Metalurgia în continuă dezvoltare și arta metalelor, care vor deveni din ce în ce mai importante, nu vor conduce însă la dispariția ceramicii (ceramica pictată anterioară dispare însă acum)⁴. Deși un oarecare regres se va face simțit, totuși acesta nu trebuie înțeles ca o decadentă, ci se referă la schimbarea facturii ceramicii fine, care ne va lăsa realizări importante, făcându-se remarcată în continuare, în întreaga Epocă a bronzului, o serie de culturi distincte. Din punctul de vedere tehnic, abia acum se ajunge la apariția roții olarului în plan vertical și cu un singur ax⁵. Predomină olăria utilitară, într-o tehnică rudimentară, cu o pastă poroasă, calitatea și diversitatea formelor și decorului scăzând. Nu lipsește nici ceramica fină, dar este diferită ca factură față de cea neolitică, o caracteristică importantă și comună tuturor culturilor fiind acum deosebita plasticitate a olăriei, care urmărește să reproducă vasele din metal, așadar tinzând tot mai mult să sugereze prețiozitatea metalului nou descoperit, bronzul.

Distribuția tectonică a decorului, prin care sunt puse în evidență segmentele vaselor, este o caracteristică a ornamenticii în toată Epoca bronzului, după cum comune sunt și tehnicile de execuție: lustrul metalic sau predominanța inciziei și a împunsăturii motivelor, precum și decorul în relief (excizia este foarte rară, iar pictarea dispare în totalitate – culoarea fiind folosită doar pentru încrustare). Ornamentele prin impresiuni succesive (*Furchenstich*) sunt de fapt realizate tot prin imprimare. Canelurile spiralice sunt cele mai deosebite valoric.

² A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. Lászlo, Cap.III. *Epoca metalelor*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.364-365

³ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.37

⁴ Alexandra Țârlea și Anca-Diana Popescu, in Rodica Oanță-Marghitu, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014, p.60

⁵ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.29

Aproape exclusivă este și geometria (liniară și spiralică). Elementele figurative sunt mult mai rare – dar cercul cu raze și cercul-roată pot fi considerate acum ca reprezentări solare. Reapare așa-numită spirală-dinamică (poate sub influență miceniană), derivată din brațele unei cruci răsucite spiralic: motivul tetraskelionului (uneori, acest motiv are mai mult de 4 brațe).

Domeniul plasticii mici este mult mai puțin reprezentat în întreaga Epocă a bronzului: au rămas câteva opere de calitate, dar valoarea artistică a figurinelor (modelate exclusiv în lut) este adesea modestă. Aceasta se datorează faptului că vechiul cult al fecundității și fertilității și-a pierdut treptat importanța. Se întâlnesc mai des miniaturi de care cu 4 roți, decorate cu motive solare combinate și cu protome de păsări⁶.

Evoluția calmă și relativ stabilă a perioadei principale a Bronzului din spațiul carpatic – Bronzul mijlociu⁷ – se va traduce printr-o viață economică echilibrată și prosperă, în care o caracteristică remarcabilă pe plan spiritual (dar și artistic) este răspândirea cultului solar.

O serie de culturi caracterizează această perioadă, dintre care cea mai cunoscută este **Monteoru** (în Muntenia, denumită după așezarea eponimă de la Sărata-Monteoru, jud. Buzău și formată din grupurile Năieni-Schneckenberg și Năieni-„Zănoaga”-Odaia Turcului) și care ocupă zona subcarpatică din bazinul inferior al Siretului și cel al Trotușului, extinsă apoi în bazinul Trotușului. **Cultura Costișa** este răspândită la nord de cultura Monteoru, în bazinul Bistriței și în bazinul inferior al Moldovei. Intracarpatic, este descrisă **cultura Wietenberg** (denumită după stațiunea eponimă Dealul Wietenberg sau Dealul Turcului, de la Sighișoara), a cărei ultimă fază se pare că ar aparține și Bronzului târziu, dar problema rămâne deschisă⁸; cultura s-a dezvoltat pe un fond al ceramicii striate de la sfârșitul Bronzului timpuriu. Aflată în bazinul mijlociu al Tisei (în vestul și în nord-vestul României, dar și în vestul Pod. Transilvaniei⁹, chiar dacă, se pare, aici doar la nivel cultural, fără aport al populației¹⁰), **cultura Otomani** (spre Munții Apuseni și Tisa¹¹) depășește la vest și la nord-vest granițele României¹², ajungând până în nord-estul Ungariei și în sud-estul Slovaciei¹³, Polonia de sud-est, Ucraina Subcarpatică¹⁴. Denumită astfel după un sat din com. Sălacea (jud. Bihor), aceasta va contribui la nașterea culturii Gáva-Holíhrady de la începutul Epocii fierului. Ultima sa fază, foarte evoluată calitativ, aparține și va fi discutată în perioada Bronzului târziu. În nord-vestul României, în bazinul inferior al Someșului, în văile râurilor Crasna, Lăpuș, Someșul Mare, Eriu¹⁵, dar și în nord-estul Ungariei în cotul Tisei, în Maramureșul ucrainean și în estul Slovaciei, se dezvoltă **cultura Suciul de Sus** (după localitatea Suciul de Sus, jud. Maramureș), o sinteză a culturilor Wietenberg, Otomani, Pecica, Vatina etc.¹⁶. Pe cursul inferior al Mureșului, ajungând în Ungaria și în Vojvodina (între Dunăre, Tisa și Mureșul inferior¹⁷), **cultura Periam-Pecica (cultura Mureș)** este denumită după localități din jud. Arad și din jud. Timiș; în Banat și în Oltenia, se găsesc **cultura Vatina** (Banat și Vojvodina, denumită după o localitate din Serbia), **grupul Balta Sărată** (după un cartier al

⁶ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Ed. Corint, 2007, p.23

⁷ 2 300/2 200 – 1 500 î.Hr. Cf. A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.218

⁸ *Ibidem*, p.252

⁹ Pentru detalii, vezi Mihai Rotea, *Penetrația culturii Otomani în Transilvania. Între realitate și himeră*, in *Apulum*, XXXI, Alba Iulia, 1994, p.39-57

¹⁰ Gruia Fazecaș, *Aspecte privind așezările culturii Otomani de pe teritoriul României*, in *Crisia*, XXVI-XXVII, Oradea, 1997, p.59

¹¹ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.25

¹² Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.108

¹³ A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.252

¹⁴ Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1978, p.30

¹⁵ *Ibidem*, p.63

¹⁶ Carol Kacso, *Descoperiri arheologice din milenile II și I î.e.n. în nordul Transilvaniei*, in *Muzeul Național*, V, București, 1981, p.85

¹⁷ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.25

Caransebeșului) (bazinul Timișului și în depresiunea Caransebeșului) și **cultura Verbicioara** (răspândită în Oltenia și în zonele limitrofe din dreapta Dunării, din Bulgaria și din fosta Iugoslavie¹⁸, și denumită după așezarea eponimă din jud. Dolj) (la originea căreia se presupune că au stat grupurile cu ceramică striată de tip Gornea-Orlești); despre ultimele ei două faze vom vorbi în Bronzul târziu. **Cultura Tei**, denumită după așezarea eponimă situată pe malul lacului Tei, București, caracterizează Bronzul mijlociu în Muntenia (bazinul Argeșului, dar și Țara Bârsei și bazinul Teleormanului); originea culturii este pusă în legătură cu culturile Monteoru și Verbicioara. Ultimele ei faze (IV și V) au caracteristici diferențiate și vor constitui mai recent definitul grup cultural Govora-Fundeni, care va evolua în Bronzul târziu și despre care vom discuta acolo¹⁹.

În general, așezările Bronzului mijlociu sunt adesea de lungă durată, treptat apar fortificații de amploare, și reprezintă sediul unor comunități tribale sau chiar de uniuni de triburi. Oricum, fortificarea și sistematizarea așezărilor are un aspect neomogen.

Fără să avem date despre locuințe (probabil locuințe de suprafață, cu pereți de paiantă pe schelet din lemn)²⁰, **asezările culturii Wietenberg** (cercetată este cea de la Derșida, jud. Sălaj²¹) erau deschise, dispuse în jurul unor așezări de înălțime de tip cetățuie, ceea ce denotă diferențieri în cadrul societății²². O locuință aparținând acestei culturi (de la hotarul satului Tâmpa), situată la 1,5m adâncime, are formă aproximativ circulară (de 3m în diametru); bucăți masive de chirpic păstrează urmele grinzilor și ale parilor din scheletul pereților caselor; unele bucăți de lut au fost găsite ornamentate cu caneluri realizate cu degetele²³.

În privința ceramicii, este vorba în această perioadă mijlocie a Bronzului despre o olărie dezvoltată, cu o mare varietate a formelor și cu un decor incizat, încrustat cu alb, geometric și tectonic. Tehnic, arderea în cuptoare reducătoare producea culoarea neagră, caracteristică, iar pasta folosită este una bine spălată. Influența metalurgiei se reflectă în modul de tratare a vaselor ceramice pentru a semăna cu cele din bronz.

Ceramica Wietenberg – desfășurată în 3 faze – este una dintre cele de înalt nivel în Epoca bronzului, atât în privința tehnicii, cât și a motivelor și a combinației acestora, precum și a perfecțiunii realizării artistice a decorului incizat și încrustat pe fond excizat, hașurat și încrustat (benzi lustruite pe fondul brun sau cenușiu, însă există și motive negative), dar și în privința formelor *baroce* – contururi polilobate ale buzei străchinilor, vase cu picior, cești cu o toartă, cești duble²⁴, volume multiplu articulate.

Dispusă în registre, motivele decorului se succed în ordonanțe decorative complexe, radiale, simbolismul solar fiind evident.

În prima fază, la benzi în zig-zag hașurate se adaugă împunsături pe umăr și caneluri late și adânci. În faza a doua, apare spirala, incizată și încrustată cu alb²⁵ sau canelată, benzile spiralate fiind hașurate, iar canelurile acoperă uneori toată suprafața vasului. Specifică este acum buza lobată a vaselor. În faza a treia, împunsăturile acoperă meandrele, acestea fiind apărute mai târziu față de spirale, iar împunsăturile succesive înlocuiesc inciziile liniare²⁶. Lobii buzei sunt mult mai accentuați, ca la cupa largă de la Derșida (jud. Sălaj), un platou cu buza trilobată și toartă interioară ce constituie al patrulea lob – cu decor exterior din benzi hașurate prin împunsături concentrice.

Dintre toate tehnicile ornamentației, cea mai de efect este cea a impresiunilor cu ștanțe triunghiulare de diferite dimensiuni, ori circulare – simple sau concentrice. Pe același vas pot

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.261

²⁰ L. R., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.366, s.v. *Wietenberg*

²¹ A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.249

²² Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.108

²³ Beniamin Bassa, *O așezare de la sfârșitul Epocii Bronzului*, in *Sargetia*, V, Deva, 1968, p.15-16

²⁴ L. R., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.366, s.v. *Wietenberg*

²⁵ A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.249

²⁶ Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.295

fi întâlnite două tehnici diferite (benzi mărginite cu linii incizate acoperite cu puncte împunse), dar și pe același registru – pe care se pot combina de exemplu decorul incizat și cel canelat, cu cel imprimat. Există și o tehnică a exciziei aparente: când șirurile orizontale de impresiuni triunghiulare cu vârful în jos alternează cu cele cu vârful în sus, obținându-se benzi înguste, cruțate din suprafață.

Amplasarea ornamentelor acestei ceramici este una tectonică, creându-se o legătură între decor și forma vasului.

Motivul esențial este: spirala, triunghiul, romb, zig-zag-ul, cercurile simple sau concentrice, crucile centrale, benzile, hașurate, orizontale sau circulare (pe străchini), meandrul.

Spirala apare în benzi cu linii – incizate, simple sau duble – sau în benzi împunse ori hașurate, alternând cu cele netede – ca pe o ceașcă de la Teaca (jud. Bistrița-Năsăud)²⁷, cu umăr evazat și buză răsfrântă, pe care spiralele sunt conjugate, amplasate simetric, radial, în legătură cu simbolistica solară.

Meandrul este obținut doar din benzi cu împunsături, alternând cu cele cruțate. Benzile hașurate (încrustate cu alb), în contrast cu cele netede (de culoare brună sau cenușiu-negricioasă), produc un joc de umbră și lumină și chiar senzația de ornamentare pictată, liniile incizate care trasează benzile echivalând cu contururile benzilor pictate din ceramica eneolitică.

În ceea ce privește motivul spiralat, o variantă este spirala în formă de S culcat, cu care se alcătuiesc registre-frize desfășurate curgător pe corpul vasului. Există spirale în S culcat succedându-se independent; există spirale în S culcat, în care cârligele se înlănțuie între ele; precum se găsesc și spirale înlănțuite, care par spirale continui, fugătoare. În cadrul aceluiași registru, spiralele în S culcat pot fi realizate din benzi hașurate în interior. Spiralele în S culcat aparent înlănțuite sunt succesiuni de spirale în S trasate puțin oblic și formate din 3 linii incizate, sau sunt trasate prin linii, împunsături sau caneluri, cârligele fiind prinse unul în altul, dar sunt și închise, fiecare S menținându-și propriul traseu. Spirala cu adevărat fugătoare are mai multe aspecte. Unul dintre acestea este o succesiune de spirale în S culcat cu capetele înlănțuite, realizate din linii incizate și amplasate pe o bandă cu laturile din contopirea altor S-uri liniare. Alt tip de spirală înlănțuită este reprezentat de o bandă imprimată cu puncte, în cadrul unui registru orizontal, aici fiind vorba de fapt despre reduplicare, pe marginile spiralei fiind prinse croșete unghiulare. Al treilea tip este cel în care banda spiralică fugătoare este combinată cu spirale în S cu capete îmbucate. Mai deosebit, un astfel de registru-friză are două spirale fugătoare, trasate liniar și paralel, realizându-se motivul *valurilor ce se sparg*; închid între ele un spațiu ce pare rezultat din contopirea unor benzi spiralice cu capete înlănțuite, fiind vorba și aici despre o reduplicare.

Pe străchini și pe farfurii-capace (decorate și în interior și în exterior), croșetele spiralice trasează un triskelion sau un tetraskelion pe cercul din centrul vasului. Sau banda spiralică fugătoare, realizată din spirale în S înlănțuite, aleargă de-a lungul marginii, alte cârlige spiralice fiind agățate de crucea din interiorul cercului central (motiv solar, caracteristic acestei culturi). Caracteristic este și decorul spiralic în caneluri, pe un capac, spațiile lăsate dintre cercuri având aspect tot de spirală-melc, lată și crestată cu liniuțe paralele oblice, incizate, care amplifică impresia de vârtej.

O altă farfurie-capac are un decor deosebit: cu croșete spiralice cu baza lată, hașurate, ce redau motivul *valurilor ce se sparg*, dar cu vârfurile foarte răsucite. Dinamismul ajunge în acest caz chiar la sugerarea vitezei²⁸.

Motivul spiralelor fugătoare dă naștere și celui al tangentei la cerc: o simplă linie incizată de la baza din dreapta unui cerc până la stânga cercului următor; sau tangenta dublă: o bandă

²⁷ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.108

²⁸ Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.299

care unește oblic cercurile concentrice imprimate, cu câte un șir de impresiuni pe laturi, care conferă aspectul de ansamblu al unei benzi de spirale înlănțuite.

În ceea ce privește meandrul, în această cultură variantele acestui motiv (care nu sunt potrivite decorării străchinilor și farfuriilor-capace) sunt în legătură cu cele ale motivului spiralic. Sunt frecvente meandrele care pot fi considerate benzi în S culcat, dar cu traseul drept și cu cârligele în unghiuri, care se înlănțuiesc fără să se unească. Sunt trasate din două linii paralele, cele *pozitive* având un interior cu impresiuni, iar cele *negative* având interiorul neted, impresiunile fiind în jurul lor, pe suprafața vasului. Deasupra și dedesubtul acestei succesiuni se află benzi din cârlige unghiulare, spațiul intermediar căpătând și el înfățișarea unei benzi fugătoare, ajungându-se astfel la reduplicare.

Meandrul propriu-zis este realizat printr-o bandă îngustă din două linii incizate, acoperită cu impresiuni; reduplicarea se obține prin meandrul cruțat (negativ) din suprafața netedă a vasului.

În decorul ceramicii Wiettenberg, alt motiv este banda în zig-zag rezervată prin hașurarea spațiului înconjurător, sau prin impresiunile unghiulare alternate. Frecvente sunt și benzile în zig-zag, cu interiorul hașurat sau cu un șir de puncte imprimate.

De asemenea, frecvente sunt și șirurile de triunghiuri hașurate sau cu puncte împuse, precum și benzi înguste cu succesiuni de romburi (hașurate sau cu câte un punct înăuntru).

Iar pe străchini se adaugă și ornamentația în registre concentrice, fiecare decorat cu alt motiv. În interiorul unei străchini se rotesc în jurul crucii centrale (motivul solar) 6 benzi, unele acoperite cu hașururi simple sau în cruciș, una cu o succesiune de triunghiuri hașurate alternând cu triunghiuri netede, altă bandă având o succesiune de spirale fugătoare cu aspectul unor tangente la cercuri.

Pe o străchină-capac, pe ambele fețe, locul crucii centrale este luat de o *roată cu dinți* (tot motiv solar), iar pe fața exterioară, regăsim același motiv lângă buză, separat de buză și de cealaltă *roată cu dinți* prin benzi circulare ornamentate diferit. Impresia ansamblului este de decor oriental sau medieval.

Un capac de la Derșida (jud. Sălaj) este acoperit în întregime de o volută cu multe spirale dintr-o bandă reliefată, hașurată cu mici incizii oblice.

Pe fondul noilor credințe și practici uraniene, care iau locul cultului htonian, în continuare nu vom întâlni o plastică bogată în reprezentări nici în Epoca bronzului mijlociu, aceasta fiind și caracterizată prin schematism.

Plastica Wiettenberg este săracă, reprezentată prin câteva roți de car miniatural²⁹, precum și printr-un model fragmentar de car votiv din lut, ornamentat specific culturii și terminat printr-o protomă (deși fără coarne) de bovid sau de capră, corect modelată și cu detalii – ale ochilor și gurii. Statuetele din lut ars de la Nicoleni (jud. Covasna) (atribuite de descoperitor culturii Noua) au modelare rudimentară, una având însă nasul puternic reliefat, ochii în formă de gropițe, gura, deschisă (o gaură mai mare), iar brațele (întinse lateral) sunt rupte; sexul este indicat realist, iar picioarele sunt separate; partea dorsală este neglijent tratată.

Am făcut cunoștință astfel cu o cultură reprezentativă pentru perioada principală a Epocii bronzului – Bronzul mijlociu – care ne-a adus înnoiri în privința așezărilor, ce reflectă diferențierea socială înregistrată la nivelul societății, precum și o olărie dezvoltată, cu un decor variat, dispus tectonic, de o bogăție și o perfecțiune a realizării artistice care face din această ceramică una dintre cele mai reprezentative pentru perioada aceasta în care răspândirea vaselor din metal duse la o schimbare de factură a celor din lut. Din păcate, plastica mică a culturii nu se ridică la nivelul vaselor, nici numărul figurinelor păstrate, foarte redus, nu ne ajută prea mult în închegarea unui tablou edificator al acestui domeniu artistic.

BIBLIOGRAPHY

²⁹Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.107

CĂRȚI

- Bader, Tiberiu, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1978
- Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, București, Ed. Corint, 2007
- Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
- Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roșu, Lucian (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
- Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989
- Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971
- Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981
- Miclea, Ion, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Oanță-Marghitu, Rodica, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014
- Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010

ARTICOLE

- Bassa, Beniamin, *O așezare de la sfârșitul Epocii Bronzului*, in *Sargetia*, V, Deva, 1968, p.15-21
- Fazecaș, Gruia, *Aspecte privind așezările culturii Otomani de pe teritoriul României*, in *Crisia*, XXVI-XXVII, Oradea, 1997, p.51-65
- Kacso, Carol, *Descoperiri arheologice din mileniiile II și I î.e.n. în nordul Transilvaniei*, in *Muzeul Național*, V, București, 1981, p.85-89
- Rotea, Mihai, *Penetrația culturii Otomani în Transilvania. Între realitate și himeră*, in *Apulum*, XXXI, Alba Iulia, 1994, p.39-57